

AINEVALDKOND “ SOTSIAALAINED”

1. Valdkonnapädevus	3
2. Ainevaldkonna õppeained	3
3. Ainevaldkonna kirjeldus	3
4. Lõimingu korraldamine ainevaldkonnas	4
5. Üldpädevuste kujundamine	4
6. Läbivate teemade käsitlemine	7
7. Õppekorralduse erisused (ehk õppe kavandamine ja korraldamine)	8
8. Ainevaldkondlikud hindamise erisused	9
9. Õppekeskkonna erisused	10
10. INIMESEÕPETUSE ainekava	12
2. KLASS	15
3. KLASS	19
5. KLASS	24
6. KLASS	30
7. KLASS	38
8. KLASS	42
11. AJALOO ainekava	48
5. KLASS	52
6. KLASS	59
7. KLASS	66
8. KLASS	74

9. KLASS	83
12. ÜHISKONNAÕPETUSE ainekava	91
6. KLASS	94
9. KLASS	97

1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

2. Ainevaldkonna õppeained

Õppeaine	I kooliaste			II kooliaste			III kooliaste		
	1. kl	2. kl	3. kl	4. kl	5. kl	6. kl	7. kl	8. kl	9. kl
inimeseõpetus	-	1	1	-	1	1	1	1	-
ajalugu	-	-	-	-	2	2	2	2	2
ühiskonnaõpetus	-	-	-	-	-	1	-	-	2

3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval.

Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja

moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut

1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemine erinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiümbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

4. Lõimingu korraldamine ainevaldkonnas

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

5. Üldpädevuste kujundamine

Õpilastes kujundatavad üldpädevused on:

1) kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingu ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid;

2) sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust;

6) ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärged, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

7) digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse- tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja

moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega.

Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

6. Läbivate teemade käsitlemine

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine.

Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuproгноosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonnaja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud

elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

7. Õppekorralduse erisused (ehk õppe kavandamine ja korraldamine)

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest. Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuse rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;

- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimis põhine, kasutatakse esmaseid ja teiseseid allikaid. Kõikides sotsiaalainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

8. Ainevaldkondlikud hindamise erisused

Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga ennastjuhtivaks õppijaks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuse saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnetena. Õppeteema kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnetel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal. Alates esimesest kooliastmest kaasatakse õpilane hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima. Arutluste, juhtumianalüüside ja loominguliste tööde puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase

seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui ka tulemust. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppe-eesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanust, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. **Ajaloos** hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Mitmeeristavalt hinnatakse inimeseõpetust I ja II kooliastmes, ühiskonnaõpetust II kooliastmes ning ajalugu 5. klassis.

9. Õppekeskkonna erisused

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav,

kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalsete esitluste ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmäärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

10. INIMESEÕPETUSE ainekava

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväarsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste

I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.
2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.
3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.
4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.
5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust.
6. Tunneb liiklusreegleid.
7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.

8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.
9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.
10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.
11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.
13. Oskab oma tervist hoida.
14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.
15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist.
16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.
17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.
18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

II kooliaste

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.

Õpilane:

1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.
2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.
3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.
4. On loov ja ettevõtlik.
5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.
6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja

armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena.

7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.
8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.
9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.
10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.
11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.
12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.
13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.
14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.
15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid

III kooliaste

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud.

Õpilane:

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.
4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse

ühiskonnaliikmena.

7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.

8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.

9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.

10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.

11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.

12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.

13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.

14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

2. KLASS

Õpitulemused

Teema: Mina

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 3) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.

Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)

Õppesisu:

Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine.

Positiivne suhtumine endasse ja teistesse.

Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes.

Minu erinevused ja sarnasused teistega. Sallivus.

Praktilised tööd:

Diskussioon.

	<p>Individuaalne, paaris- ja rühmatöö. Mõttekaart. Loovtöö. Õppemäng.</p>
<p>Teema: Mina ja tervis Õpitulemused: Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; 2) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 	<p>Õppesisu: Tervis. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. Keha eest hoolitsemine. Terve ja haige inimene. Abi saamise võimalused. Vajadusel abi kutsumine.</p> <p>Praktilised tööd: Diskussioon. Arutelu. Individuaalne, paaris- ja rühmatöö. Rollimäng. Mõttekaart. Multifilm. Loovtöö.</p>

	Õppemäng. Joonistus.
<p>Teema: Mina ja minu pere</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 	<p>Õppesisu:</p> <p>Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid.</p> <p>Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine.</p> <p>Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon.</p> <p>Arutelu.</p> <p>Individuaalne, paaris- ja rühmatöö.</p> <p>Mõttekaart.</p> <p>Rollimäng.</p> <p>Loovtöö.</p> <p>Õppemäng.</p> <p>Video.</p>
<p>Teema: Mina ja Eesti</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; 2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; 	<p>Õppesisu:</p> <p>Eestimaa ja kodukoht.</p> <p>Eesti pealinn.</p> <p>Eesti Vabariigi sünnipäev.</p> <p>Eesti president.</p>

<ol style="list-style-type: none"> 3) teab, kes on Eesti Vabariigi president; 4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat; 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku; 6) võrdleb rahvakombed minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt. 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest: 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja. 	<p>Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.</p> <p>Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed.</p> <p>Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon.</p> <p>Arutelu.</p> <p>Individuaalne, paaris- ja rühmatöö.</p> <p>Joonistus.</p> <p>Multifilm.</p> <p>Loovtöö.</p> <p>Õppemäng.</p> <p>Video.</p> <p>Õppekäik.</p>
<p>Teema: Mina: aeg ja asjad</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 2) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; 3) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; 	<p>Õppesisu:</p> <p>Mina: aeg ja aja planeerimine.</p> <p>Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas.</p> <p>Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel.</p> <p>Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega.</p> <p>Oma igapäevalikute seos oma tulevikueesmärkidega.</p>

<p>4) seostab igapäevavalikuid tulevikueesmärkidega.</p>	<p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon.</p> <p>Arutelu.</p> <p>Individuaalne, paaris- ja rühmatöö.</p> <p>Multifilm.</p> <p>Loovtöö.</p> <p>Õppemäng.</p>
<p>3. KLASS</p>	
<p>Õpitulemused</p>	<p>Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)</p>
<p>Teema: Mina</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; 3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 	<p>Õppesisu:</p> <p>Mina. Igaühe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse.</p> <p>Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus.</p> <p>Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus.</p> <p>Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon ja paaristöö.</p> <p>Loovtöö: plakat, poster.</p> <p>Mõistekaart.</p>

	<p>Multifilmid.</p> <p>Rühma- ja paaristöö.</p> <p>Individuaalne töö.</p>
<p>Teema: Mina ja tervis</p> <p>Õpiulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; 2) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 	<p>Õppesisu:</p> <p>Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis.</p> <p>Tervislik eluviis.</p> <p>Terviseriskid.</p> <p>Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest.</p> <p>Esmaabi.</p> <p>Abi saamise võimalused.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon.</p> <p>Mõistekaart.</p> <p>Rühma- ja paaristöö.</p> <p>Individuaalne töö.</p> <p>Videod.</p> <p>Rollimängud, õppemängud.</p> <p>Demonstratsioon ja praktiline tegevus.</p>
<p>Teema: Mina ja teised</p>	<p>Õppesisu:</p>

Õpitulemused:**Õpilane:**

- 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 7) teab, et vägivaldal on eri vormid;
- 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 9) teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral;
- 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Reeglid ja käitumisnormid.

Seadused.

Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine.

Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses.

Liiklusreeglid.

Liiklusreeglite järgimine.

Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses.

Vägivald ja selle erinevad vormid.

Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed.

Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral.

Sõprus ja sõpruse hoidmine.

Koostöö vajalikkus.

Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus.

Praktilised tööd:

Diskussioon ja paaristöö.

Juhtumianalüüs.

Rühma- ja paaristöö.

Individuaalne töö.

	<p>Rollimäng.</p> <p>Töö tekstiga.</p> <p>Näitlikustamine.</p> <p>Videod. Multifilmid.</p> <p>Loovtööd.</p>
<p>Teema: Mina: teave ja asjad</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) loetleb erinevaid teabeallikaid; 2) leiab infot erinevatest allikatest; 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväarsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt 	<p>Õppesisu:</p> <p>Teave. Erinevad teabeallikad.</p> <p>Teabeallikate kasutamine.</p> <p>Teabeallikate usaldusväarsus.</p> <p>Meedia kasutusvõimalused ja ohud.</p> <p>Turvaline meediavahendite kasutamine.</p> <p>Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine.</p> <p>Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel.</p> <p>Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähiümbruses.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon ja paaristöö.</p> <p>Rühmatöö.</p> <p>Juhtumianalüüs.</p>

<p>jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.</p>	<p>Rollimäng: Töö tekstiga. Individuaalne töö. Näitlikustamine. Multifilmid, videod. Loovtöö.</p>
<p>5. KLASS</p>	
<p>Õpitulemused</p>	<p>Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)</p>
<p>Teema: tervis Õpitulemused: Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid. 2) nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid 3) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks). 4) nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; 5) selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad. 6) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob 	<p>Õppesisu:</p> <p>Tervis</p> <p>Tervise olemus</p> <p>Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervist</p> <p>Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.</p> <p>Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad.</p> <p>Stress</p> <p>Stressiga toimetulek.</p> <p>Meedia osa tervisega seotud otsustes.</p> <p>Terviseteemalised veebilehed.</p> <p>Tervislik eluviis.</p>

<p>näiteid.</p> <p>7) mõistab reklaamide eesmäärke,</p> <p>8) eristab arvamust faktist</p> <p>9) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist.</p> <p>10) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust.</p> <p>11) Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p>	<p>Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus.</p> <p>Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis</p> <p>Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Diskussioon.</p> <p>Arutelu.</p> <p>Individuaalne, paaris- ja rühmatöö.</p> <p>Mõistekaart.</p> <p>Rollimäng.</p> <p>Praktiline ülesanne</p> <p>Õppemäng.</p> <p>Video.</p> <p>Infootsing</p> <p>Plakat</p> <p>Joonemäng</p>
<p>Teema: Murdeiga ja kehalised muutused</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Murdeiga elukaares</p> <p>Murdeea olulisus</p>

<p>muutusi.</p> <p>2) Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas.</p>	<p>Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.</p> <p>Igäühel oma tempo.</p> <p>Toimetulek muutustega.</p> <p>Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd.</p> <p>Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega.</p> <p>Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Klassiarutelu</p> <p>Individuaalülesanne</p> <p>Pooluste mäng</p> <p>Joonemäng</p> <p>Juhtumite lahendamine</p> <p>Mõistekaart</p> <p>Video</p>
<p>Teema: Turvalisus ja riskikäitumine</p> <p>Õpitulemused:</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid).</p>

Õpilane:

- 1) Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumises
- 2) Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid.
- 3) Toob näiteid meediaga seotud ohtudest
- 4) Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine.
- 5) Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust.
- 6) Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.
- 7) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus.
Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.
Reeglid ja normid.
Seadused (sh liiklusseadus).
Reeglite ja normide vajalikkus.
Meedia (sh reklaami) mõju otsustele.
Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused.
Usaldusväärsed infoallikad.
Infootsing (sh terviseteemaline) usaldusväärsetest infoallikatest
Internet, selle turvaline kasutus.
Interneti ohud ja võimalused.
Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.
Uimastid
Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele.
Tervislikud valikud.
Illegaalsed ja legaalsed uimastid.
Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele.
Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijaogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalda ja uimastiennetuses).

Oskus öelda "ei".

"Ei" ütlemise ja väljendamise viisid.

Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed.

Vastutus oma otsuste eest.

Kaaslaste mõju otsustele

Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine).

Kiusamisega hakkama saamine ja abi saamise võimalused.

Praktilised tööd:

Arutelu või rühmatöö.

Individuaalülesanne

Tutvumine liikluseadusega

Klassiarutelu

Tutvumine veebilehega

Mõistekaart

Loovülesanne.

Rollimängud

Rühmaarutelu

Võistlusmäng rühmades

<p>Teema: Haigused ja esmaabi</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist.</p> <p>2) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi.</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Individaalülesanne. Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused.</p> <p>Haigestumise põhjused.</p> <p>Haigestumise vältimise viisid.</p> <p>Õnnetused.</p> <p>Õnnetuste vältimine.</p> <p>Esmaabi.</p> <p>Abi kutsumine.</p> <p>Tervis - inimese väärtuslikum vara.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Klassiarutelu.</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega.</p> <p>Kätlemise mäng.</p> <p>Rollimäng.</p> <p>Loovülesanne.</p>
6. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
Teema: Mina ja suhtlemine	Õppesisu:

Õpitulemused:

Õpilane:

- 1) Mõistab enesehinnangu olemust.
- 2) Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist.
- 3) oskab nimetada enda erinevaid omadusi
- 4) mõistab, et ennast saab pidevalt arendada
- 5) mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi
- 6) õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga

Enesetundmine.

Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa).

Enesehinnang.

Enesehinnangu kujunemine.

Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine.

Väärtused.

Huvid.

Võimed.

Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel.

Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas.

Ettevõtlikkus ja tööelu.

Praktilised tööd:

Arutelu või rühmatöö.

Individuaalülesanne

Õpetaja selgitused esitlusega

Paaristöö

Klassiarutelu

Kompleksülesanne.

Mõistekaart

Loovülesanne

Rollimängud

	Rühmaarutelu Pooluste mäng. Loovülesanne Viktoriin Minifirma
<p>Teema: Suhtlemine teistega</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mõistab suhtlemise olemust 2) toob näiteid suhtlemise komponentide kohta 3) mõistab suhtlemise kompleksust 4) iseloomustab erinevaid käitumisviise 5) nimetab kahjustavaid käitumisviise 6) selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata. 7) mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades 	<p>Õppesisu:</p> <p>Suhtlemise mõiste.</p> <p>Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)</p> <p>Verbaalne suhtlemine Mitteverbaalne suhtlemine.</p> <p>Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele.</p> <p>Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised</p> <p>Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele.</p> <p>Eelarvamused</p> <p>Stereotüübid</p> <p>Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele</p> <p>Sallivus.</p> <p>Aktsepteerimine.</p> <p>Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline</p>

mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel.

“Ei” ütlemist eeldavad olukorrad.

“Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.

Internet

Interneti võimalused ja ohud

Turvaline internetikasutus.

Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.

Praktilised tööd:

Ajurünnak

Ideekaart.

Rühmatöö.

Õpetaja selgitused esitlusega.

Tähemäng.

Küsimuste mäng.

Kehakeele alias.

Individaaltöö või paaristöö.

Kuulujutu mäng.

Rühmaarutelu.

Loovülesanne

<p>Teema: Suhted teistega</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) nimetab inimeste erivajadusi 2) selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik 3) nimetab sotsiaalseid oskusi, 4) toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta. 5) mõistab, et kõik tunded on normaalsed 6) oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata 	<p>Õppesisu:</p> <p>Inimeste erinevused.</p> <p>Vajadused.</p> <p>Väärtused.</p> <p>Erivajadused.</p> <p>Sallivus.</p> <p>Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus.</p> <p>Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.</p> <p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.</p> <p>Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes.</p> <p>Sõprus. Empaatia.</p> <p>Tunded ja nende tõhus väljendamine.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Klassiarutelu.</p> <p>Astu sisse.</p> <p>Mäng.</p> <p>Individuaalülesanne.</p>

	<p>Klassi ühistöö.</p> <p>Individuaalülesanne.</p> <p>Klassiarutelu/ rühmatöö.</p> <p>Klassiarutelu</p> <p>Individuaalülesanne. Töö tekstiga.</p> <p>Juhtumite analüüs.</p> <p>Rühmaarutelu.</p> <p>Sik-sak</p> <p>Rühmatöö.</p> <p>Individuaalülesanne.</p> <p>Loovülesanne. Sõprus.</p> <p>Mäng</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>Teema: Konfliktid ja probleemilahendus.</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) nimetab erinevaid probleeme</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Konflikt kui suhte probleem</p> <p>Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid.</p>

- 2) toob näiteid erinevate tõhusate probleemi lahenduste kohta
- 3) nimetab mõjutamisviise
- 4) mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest

Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid
Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumine otsustamisel

Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad.

Probleemilahenduste eelised ja puudused.

Koostöövõimalused

Koostöise tegevuse eelised.

Kaaslaste mõju otsustele.

Abistav ja kahjustav mõju.

Grupi surve.

Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine).

Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused.

Vastutus.

Praktilised tööd:

	<p>Mänguline ülesanne. Rühmatöö maailmakohviku meetodil. Rollimäng Rühmaarutelu. Õpetaja esitlus. Nurkademäng. Individuaalülesanne. Ajurünnak. Klassiarutelu Juhtumite analüüs. Probleemiaken. Individuaalülesanne. Rühmatöö. Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>Teema: Positiivne mõtlemine. Õpitulemused: Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. 2) Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi. 	<p>Õppesisu: Positiivne mõtlemine. Positiivne enesesisendus. Positiivsed omadused. Praktilised tööd: Individuaalülesanne</p>

	Mäng tunde kaartidega Rühmatöö. Kompleksülesanne Loovülesanne Õpetaja selgitused esitlusega
7. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
Teema: Inimese areng ja murdeiga Õpitulemused: Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1) Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; 2) Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 3) Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 	Õppesisu: Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine. Praktilised tööd: Sissejuhatus Ülesanne Paaristöö Joonis

	<p>Loovtöö</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>Teema: Inimene, valikud, õnn</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2) Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 3) Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; 4) Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel; 	<p>Õppesisu:</p> <p>Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist.</p> <p>Positiivse minapildi kujundamine.</p> <p>Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus.</p> <p>Enesekasvatuse võtted.</p> <p>Enesearendamine oma elutee kujundamisel.</p> <p>Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Rühmatöö</p> <p>Eneseanalüüs</p> <p>Loovülesanne</p> <p>Tegevusplaani koostamine</p> <p>Mõistekaart</p> <p>Probleemi lahendamise ülesanne</p> <p>Individaaltöö</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>Teema: Inimene ja rühm</p> <p>Õpitulemused:</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid</p>

<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; 2) Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; 3) Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 4) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; 	<p>rühmas.</p> <p>Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades.</p> <p>Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.</p> <p>Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.</p> <p>Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet.</p> <p>Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Arutelu.</p> <p>Individaaltöö</p> <p>Rühmatöö</p> <p>Dramatiseering.</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>Teema: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 2) Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, 	<p>Õppesisu:</p> <p>Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu).</p> <p>Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil.</p> <p>Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.</p> <p>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand:</p>

<p>teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;</p> <p>3) Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>4) Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;</p>	<p>tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumis oskused.</p> <p>Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.</p> <p>Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas.</p> <p>Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsvad seadused.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Rühmatöö.</p> <p>Ideekaart ja analüüsi kirjutamine.</p> <p>Juhtumite analüüs.</p> <p>Infootsing.</p> <p>Bingo.</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>8. KLASS</p>	
<p>Õpitulemused</p>	<p>Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)</p>
<p>Teema: Tervise käitumine</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) Toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis.</p> <p>Tervise aspektide vastastikused seosed.</p>

<ol style="list-style-type: none"> 2) Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; 3) Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 4) Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; 5) Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärust; 6) Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 7) Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; 8) Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; 9) Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; 10) Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; 	<p>Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.</p> <p>Tervisealased infoallikad, Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus.</p> <p>Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek.</p> <p>Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p> <p>Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad.</p> <p>Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.</p> <p>Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele.</p> <p>Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus.</p> <p>Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad</p> <p>Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Rühmatöö</p> <p>Rühmatöö sik-sak meetodil</p> <p>Teksti mõistmise ülesanne.</p> <p>Fotoessee “Tervis”</p>
--	---

	<p>Unepäeviku täitmine</p> <p>Plakati tegemine teemal</p> <p>Enese ja kaaslaste jälgimine</p> <p>Iseseisev kirjutamine</p> <p>Paaristöö</p> <p>Miniuuring.</p> <p>Toiduvaliku analüüs</p> <p>Infootsingu ülesanne</p> <p>Faktikontroll.</p> <p>Klassiarutelu</p> <p>Ajaplaneerimise nipid.</p> <p>Video vaatamine</p> <p>Iseseisev kirjutamine</p> <p>Õppekäik</p> <p>Individuaal- või rühmatöö</p> <p>Liikumine ja keskkond.</p> <p>Õpetaja selgitused esitlusega</p>
<p>Teema: Suhted ja seksuaalsus</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe).</p> <p>Lähisuhe ja tunded lähisuhtes.</p>

<ol style="list-style-type: none"> 1) Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; 2) Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 3) Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; 4) Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; 5) 6) Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele. 7) Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. 8) Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. 9) Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele; 	<p>Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine.</p> <p>Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus.</p> <p>Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.</p> <p>Lähisuhtevägivad ja selle liigid.</p> <p>Turvalised lähisuhted.</p> <p>Abi saamise võimalused.</p> <p>Seksuaalsus.</p> <p>Seksuaalsuse mitmekesisus.</p> <p>Seksuaalkäitumine.</p> <p>Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne)</p> <p>Seksuaalne orientatsioon.</p> <p>Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.)</p> <p>Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.</p> <p>Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus.</p> <p>Rasestumisvastased meetodid.</p> <p>Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine.</p> <p>Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise,</p>
--	---

viljakuse ja
rasestumisvastaste meetoditega.
Seksuaalõigused,
seksuaalne enesemääramisõigus
Seksuaalsusega seotud muutide ja soostereotüüpide mõju inimese
tervisekäitumisele.

Praktilised tööd:

Arutelu

Rühmatöö. Mis on sõprus?

Saate vaatamine

Ülesanne: sõprus ja tsitaadid.

Loovülesanne

Ajurünnak

Mäng palliga

Ülesanded

Sõnapilve koostamine

Paaristöö

Õpetaja esitlus

Praktiline ülesanne.

Lühivideod

Seksuaalsuse kujutamine meedias.

	Õpetaja selgitused esitlusega
<p>Teema: Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine</p> <p>Õpitulemused:</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; 2) Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 3) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi; 	<p>Õppesisu:</p> <p>Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid.</p> <p>Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile.</p> <p>Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.</p> <p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Juhtumis analüüs</p> <p>Rühmatöö</p> <p>Infootsingu ülesanne</p> <p>Reklaami analüüs</p> <p>Veebimängud ja ülesanded</p> <p>Arutelu</p> <p>Õpetaja esitlus</p> <p>TTS meetod</p>

	Video vaatamine Praktilised esmaabi ülesanded.
--	---

11. AJALOO ainekava

Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatausest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsümisi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka

agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilt rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse

üle.

Teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste

Õpilane:

1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.
2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

III kooliaste

Õpilane:

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.
6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

5. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
<p>Ajaarvamine</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number;</p> <p>2) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;</p> <p>3) mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist;</p> <p>4) jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest) - esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.</p>	<p>1) Märksõnad: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number.</p> <p>2) Vestlus ajast, kuidas vanasti aega mõõdeti (veekell, päikesekell, liivakell, kalendrid).</p> <p>3) Sajandite määramine ja ajajoonele kandmine.</p>
<p>Ajalooallikad</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;</p>	<p>1) Märksõnad: suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis, mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne</p> <p>2) Töö erinevate allikatega: nt fotoga, regilauluga jne.</p>

<p>2) nimetab ja liigitab ajalooallikaid;</p> <p>3) kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv;</p> <p>4) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;</p> <p>5) kasutab perekonnaloouurimisel eritüübilisi allikaid.</p>	
<p>Ajalooühtlused, ajaloolised isikud ja eluolu</p> <p>Elu muinasajal</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;</p> <p>2) teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid;</p> <p>3) kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas;</p> <p>4) nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust;</p>	<p>1) Märksõnad: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus, muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu.</p> <p>2) Kodukohaga seotud muinasaja asustusega tutvumine</p> <p>3) Kristo Siig videote põhjal võrdleva tabeli täitmine: kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg - ajastu iseloomustus, peamised uuendused. Arutelu iga video vaatamise järel.</p> <p>4) Töö kaardiga: selgitatakse, mis on ajaloo atlas, ning õpitakse, kuidas sellega tööd teha; miks on legend ja kuidas legendi koostada.</p> <p>5) Kontuurkaardi täitmine: kaardile kantakse Kunda, Pulli muinasasulad. Märgitakse ära, kus asub õpilase kodukoht ja mis ajast pärinevad esimesed jäljed inimasustusest õpilase kodukohas.</p>

<p>5) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;</p> <p>6) teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge;</p> <p>7) teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;</p> <p>8) selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallika.</p>	<p>6) Pildianalüüs: pilt Eesti esimeste elanike asula paikadega, kuid pildil on vigu. Tuleb märkida asjad, mida 8000–9000 aastat tagasi siin elanud inimestel veel ei olnud.</p> <p>7) Õpilane valib ühe muinasaja perioodi ja koostab lühijutukese ajastu kohta.</p> <p>8) Ajajoone koostamine muinasaja perioodidest (võib ka kanda tähtsamad sündmused/leiutised ajajoonele</p>
<p>Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu</p> <p>Eluolu keskajal</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;</p> <p>2) teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos;</p> <p>3) toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust;</p> <p>4) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;</p>	<p>1) Märksõnad: ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster, elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused.</p>

<p>5) kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat.</p>	
<p>Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;</p> <p>2) mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust;</p> <p>3) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised.</p>	<p>1) Märksõnad: Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I.</p>
<p>Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu Eluolu uusajal</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;</p> <p>2) kirjeldab inimeste eluolu minevikus;</p> <p>3) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;</p>	<p>1) Märksõnad: rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus, Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius.</p>

<p>4) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;</p> <p>5) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;</p> <p>6) kirjeldab hariduse andmist minevikus.</p>	
<p>Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu</p> <p>Eesti</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;</p> <p>2) teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;</p> <p>3) kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist;</p> <p>4) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;</p> <p>5) kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust;</p> <p>6) teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik;</p>	<p>1) Märksõnad: Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu, Päästekomitee, Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine, Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu, Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur kahe maailmasõja vahel, Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine, metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s, laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda.</p>

- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 8) teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge;
- 9) teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos;
- 10) teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust;
- 11) selgitab Tartu rahu tähtsust;
- 12) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 13) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 14) toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis;
- 15) teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole;
- 16) toob näiteid oma perekonnaloost;
- 17) toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus;
- 18) toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 19) iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal;
- 20) teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid;

<p>21) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;</p> <p>22) teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust;</p> <p>23) teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks;</p> <p>24) oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust;</p> <p>25) teab mõnda perekonnalugu.</p>	
6. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
<p>Muinasaeg</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;</p> <p>2) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt;</p> <p>toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu</p>	<p>1) Märksõnad: esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajalooallikad, arheoloogia; inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus; Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed.</p> <p>2) Muinas- ja vanaaja periodiseerimine.</p> <p>3) Muinasaja arengujärkude üldiseloostus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng,</p>

<p>3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;</p> <p>4) nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest;</p> <p>5) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;</p> <p>6) seletab ja kasutab mõisteid kontekstis;</p> <p>7) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;</p> <p>8) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;</p> <p>9) kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis;</p> <p>10) teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi;</p> <p>11) teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu</p>	<p>metallide kasutusele võtmine.</p> <p>4) Eesti muinasaja üldisloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud.</p> <p>5) Kodukoha inimasustus muinasajal.</p>
<p>Vanad Idamaad</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;</p> <p>2) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;</p> <p>3) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid;</p>	<p>1) Märksõnad: tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia, Eufrat, Tigris, Hiina, Huanghe, Jangtse, India, Indus, Ganges; sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder, ratas, Gilgameš; vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika, geomeetria; tähestik, meresõitjad, Kartaago; ainujumala usk, Jahve,</p>

<p>4) oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat;</p> <p>5) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;</p> <p>6) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;</p> <p>7) teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus;</p> <p>8) teab, kes oli Hammurapi;</p> <p>9) mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid;</p> <p>10) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;</p> <p>11) teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon;</p> <p>12) kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel;</p> <p>13) tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias;</p> <p>14) toob näiteid kujutatavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide;</p> <p>15) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos;</p> <p>16) teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele</p>	<p>Mooses, Vana Testament, kümme käsku; kapisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius.</p> <p>2) Vanaaja sisu ja üldisloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud.</p> <p>3) Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused.</p> <p>4) Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon.</p> <p>5) Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused.</p> <p>6) Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku.</p>
--	--

<p>tähestiku;</p> <p>17) teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon;</p> <p>18) teab, mis on Vana Testament;</p> <p>19) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;</p> <p>20) teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde;</p> <p>21) teab, mis on kastisüsteem;</p> <p>22) toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest;</p> <p>23) mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis</p>	
<p>Vana-Kreeka</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;</p> <p>2) toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos;</p> <p>3) oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta;</p> <p>4) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse</p>	<p>1) Märksõnad: Balkani poolsaar, Hellas, hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükene; polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing); Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”; Herakles, komöödia, tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles; Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaimet,</p>

Kreeta-Mükeene kultuurist;

- 5) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 6) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
- 7) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 8) kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal;
- 9) seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori;
- 10) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 11) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist;
- 12) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 13) toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest;
- 14) oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid;
- 15) jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist;
- 16) püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole

Eukleides, Archimedes, Ptolemaios.

- 2) Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur.
- 3) Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale.
- 4) Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine.
- 5) Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

<p>17) teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi;</p> <p>18) selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest.</p>	
<p>Vana-Rooma</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos;</p> <p>2) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;</p> <p>3) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;</p> <p>4) paigutab ajatelejele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid;</p> <p>5) näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik;</p> <p>6) teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos;</p> <p>7) paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta;</p> <p>8) selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel;</p>	<p>1) Märksõnad: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid; vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda; patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator; templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel; provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, hunnid, suur rahvasterändamine.</p> <p>2) Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad.</p> <p>3) Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus.</p> <p>4) Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp.</p> <p>5) Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.</p>

- 9) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 10) selgitab Rooma vabariigi riigikorda;
- 11) kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist;
- 12) teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks;
- 13) seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk;
- 14) teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust;
- 15) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 16) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 17) kirjeldab eluolu Rooma riigis;
- 18) teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis;
- 19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 20) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus;
- 21) teab roomlaste usule iseloomulikke jooni;
- 22) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos;
- 23) teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos;

<p>24) kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis</p> <p>25) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele;</p> <p>26) selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda;</p> <p>27) tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal;</p> <p>28) teab, miks lõhenes Rooma keisririik;</p> <p>29) teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust;</p> <p>30) teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik.</p>	
7. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
<p>Maailm keskajal 476-1492</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;</p> <p>2) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>3) nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis;</p> <p>4) nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg)</p>	<p>1) Märksõnad: ristiusk, katoliku kirik, kiriku struktuur, kogudus, usklikud, vaimulikud, ilmikud, pühak, paavst, peapiiskop, piiskop, preester, klooster, munk, kerjasmunk, nunn, abt, abtiss, tsölibaat, askees, palve, palverännak, palverändur, reliikvia, liturgia, koraal, psalm, sakrament, ristimine, armulaud, laulatus, ordinatsioon, patt, paradiis, põrgu, puhastustuli, piht, romaani stiil, gooti stiil, altar, ümarkaar, teravkaar, manuskript, miniatuur; Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl</p>

ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist;

- 5) mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus);
- 6) võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel;
- 7) iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis;
- 8) iseloomustab läänikorda;
- 9) kasutab kontekstis mõistet senjoor ja vasall ja truudus, feodaal;
- 10) kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid;
- 11) iseloomustab läänimeeste elulaadi;
- 12) kirjeldab keskaegset linnust;
- 13) iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu;
- 14) analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast;
- 15) iseloomustab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus;
- 16) kirjeldab kiriku struktuuri;
- 17) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja

Suur, Verduni leping; innaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit; William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d'Arc; Bütsants, õigeusk, patriarh, ikoon, ristkuppelkirik, mosaiik, kirikulõhe, beduiinid, Meka, Kaaba, islam, moslem, Allah, prohvet, kaliif, kalifaat, džihaad, mošee, minarett, koraan, imaam, viikingid, varjaagid, normannid, saaga, ruunikivi, valhalla, bojaar, veetše, družina; Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu; kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia, keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda.

- 2) Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering.
- 3) Läänikord, eluolu.
- 4) Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil.
- 5) Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.
- 6) Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik.

veendumusi ajaloolises kontekstis;

18) selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta;

19) teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;

20) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;

21) tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarmkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk, detailid);

22) iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamiseviis, kunstniku staatus, eesmärgid);

23) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;

24) selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;

25) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;

7) Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine.

8) Põhja-Euroopa ja Eesti.

9) Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked.

10) Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad.

11) Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine.

12) Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul.

26) toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta; 27) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 28) toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast; 29) iseloomustab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal; 30) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; 31) selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale; 32) nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike; 33) iseloomustab germaanlaste ja roomlaste suhteid; 34) nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli; 35) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 36) kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); 37) teab, kus tekkis Frangi riik – kannab kontuurkaardile; 38) selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks; 39) selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid; 40) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud	

inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;

41) kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis;

42) võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas;

43) toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast;

44) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;

45) selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule; analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;

46) võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal;

47) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;

48) toob näiteid relvastuse arengust keskajal;

49) selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega;

50) teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi;

51) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja

-nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;

52) toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi;

53) teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta;

54) toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid;

55) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;

56) selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu;

57) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;

58) kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis);

59) nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi;

60) selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised;

61) selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas;

<p>62) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>63) selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada;</p> <p>64) imetab keskaja seitse vaba kunsti;</p> <p>65) toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest;</p> <p>66) nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd;</p> <p>67) märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse;</p> <p>68) selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu</p>	
<p>Maailm varauusajal 1492–1600</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;</p> <p>2) selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks;</p> <p>3) toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas;</p>	<p>1) Märksõnad: Marco Polo reisikirjad, kompass, astrolaab, karavell, karak, indiaanlased, asteegid, inkad, konkistadoorid, kolonialism, koloniaalimpeerium; katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, tees, ketser, Augsburgi usutunnistus, luterlus, protestantlus, kalvinism, anglikaanlus, pildirüüste, Trento kirikukogu, jesuiidid, vastureformatsioon, inkvisitsioon; humanism, renessanss, traktaat.</p>

- 4) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 5) märgib kaardile maadeavastajate retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid;
- 6) selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas;
- 7) toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;
- 8) annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast;
- 10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 11) Toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust;
- 12) nimetab vasureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi;
- 13) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 14) uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel
- 17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise

<p>põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <p>18) võrdleb skolastikat ja humanismi;</p> <p>19) toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele;</p> <p>20) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;</p> <p>21) selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse.</p>	
8. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
<p>Maailm 1600–1815</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;</p> <p>2) määratleb ajaliselt (märgib ajajoonet) varauusaja ja uusaja piirid;</p> <p>3) selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust;</p> <p>4) iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu</p>	<p>1) Märksõnad: varauusaeg, uusaeg; ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, hugenotid, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu, monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud, absolutism, valgustatud monarh; koloonia, emamaa, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia; seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks; Rootsi aeg, Vene</p>

varauusajal;

5) toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal;

6) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;

7) võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi;

8) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;

9) hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest;

10) teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärke;

11) põhjendab allika valikut;

12) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;

13) teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta;

14) iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut;

15) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;

16) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel;

aeg, reduktsioon, restitutsioon; barokk, rokokoo, klassitsism.

17) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 18) annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis; 19) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 20) seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga; 21) nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse; 22) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil: Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine; 23) teab demokraatia iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 24) selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus; 25) selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni	

reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi;

26) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;

27) elgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel;

28) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu: Võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eestis);

29) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;

30) toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis);

31) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;

32) tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas;

33) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja

<p>tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;</p> <p>34) võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris;</p> <p>35) tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta;</p> <p>36) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga: analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel.</p>	
<p>Maailm 1815–1918</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>2) analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ (Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms);</p> <p>3) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset</p>	<p>1) Märksõnad: kongress, lõppakt, restauratsioon, tagurlus, tasakaal; süsi, koks, aurumasin, hobujõud, watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine; ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism; rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus; koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism, reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus,</p>

mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;

4) toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas

5) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud: toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg;

6) analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel;

7) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval: iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse;

8) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda: arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa

slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil; Antant, Kolmikliit, Keskriigid, läänerinne, idarinne, maneööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa; iseseisvusmanifest, sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, tärgeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend

rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;

9) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias, annab kolonialismile hinnangu kolonistide, põliselanike ja tänapäeva perspektiivist;

10) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;

11) analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;

12) analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel;

13) analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega.

14) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;

15) eostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega;

16) nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi;

17) nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust; 18) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 19) seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest; 20) toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; 21) toob näiteid ärkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos; 22) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 23) toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; 24) toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos; 25) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 26) toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst	

von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);

27) teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus;

28) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;

29) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle;

30) analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule;

31) nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms;

32) kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju;

33) nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi;

34) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on

<p>mõjutanud Eesti ajalugu;</p> <p>35) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid)</p> <p>36) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;</p> <p>37) toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne;</p> <p>38) toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta</p>	
9. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
<p>Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo;</p>	<p>1) Märksõnad: Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid; Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner,</p>

- 2) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
- 3) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
- 4) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 5) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
- 6) teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed;
- 7) teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda;
- 8) teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli;
- 9) kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid;
- 10) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
- 11) teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust;
- 12) teab, millal toimus vabadussõda;
- 13) teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi;

Landeswehri sõda, välisriikide abi; demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt; maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik); konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform; uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas.

14) kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; 15) teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamisel; 16) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas: analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; 17) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 18) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 19) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 20) iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; 21) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism; 22) teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; 23) võrdleb autoritarismi ja totalitarismi;	

24) nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; 25) selgitab ja toob näiteid mõistete ideoloogia, reform ja revolutsioon kohta; 26) kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul; 27) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale; 28) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 29) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 30) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 31) kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; 32) teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi kasutuselevõtmine; 33) teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed; 34) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;	

<p>35) toob näiteid erinevate ajastute kultuurist;</p> <p>36) mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;</p> <p>37) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;</p> <p>38) kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas;</p> <p>39) nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi;</p> <p>40) nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos.</p>	
<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <p>Õpilane:</p> <p>1) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;</p> <p>2) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;</p> <p>3) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;</p> <p>4) teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel;</p>	<p>1) Märksõnad: anšluss, Münchener kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”; sõjategevus ida- ja läänerindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid); baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon; külm sõda, Trumani</p>

- 5) teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani;
- 6) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
- 7) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda;
- 8) toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed;
- 9) seletab mõisteid MRP, holokaust, ÜRO;
- 10) kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;
- 11) analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis;
- 12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg;
- 13) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
- 14) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;
- 15) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;
- 16) selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga;
- 17) selgitab mõisteid MRP, küüditamine, baaside leping,

doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda);

heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi); NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas); infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal; laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin); NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja

okupatsioon;

18) analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas;

19) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;

20) iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid;

21) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie;

22) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;

23) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;

24) kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;

25) teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust;

26) iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid;

27) kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel;

28) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;

29) nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi;

mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).

30) toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne);

31) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;

32) kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis;

33) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;

34) iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel;

35) teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust;

36) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;

37) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;

38) kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut;

39) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost,

Balti kett, laulev revolutsioon;
40) nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis;
41) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
42) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;
43) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
44) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
45) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;
46) teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;
47) analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

12. ÜHISKONNAÕPETUSE ainekava

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste:

1) sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

2) väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koeksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Tähelepanu pööratakse kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja

turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline kasutada:

1) uurimuslikke õpivõtteid, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

2) tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

3) praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist. Kogukonnapraktika on kogemusõppe vormis ellu viidav kodanikuhariduse programm, mida saab rakendada ühiskonnaõpetuse aine raames praktilise õppena, et noored saaksid kogeda, millega vabaühendused tegelevad ja kuidas oma tööd korraldavad, ning oskaksid ise tulevikus kaaluda pikaajalisemat vabatahtlikku tegevust, vabaühenduses töötamist või oma MTÜ loomist.

Teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste

II kooliastme lõpetaja:

1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;

2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;

3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;

4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;

5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;

- 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata;
- 8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- 9) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja;
- 10) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti
- 11) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- 12) säitub teadliku tarbijana.

III kooliaste

Õpilane:

- 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;
- 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;
- 3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;
- 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- 6) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 7) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;
- 8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- 9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega:

- 10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
- 12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;
- 13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;
- 14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- 15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

6. KLASS

Õpitulemused

Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)

Õpilane:

- 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- 2) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 3) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 4) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;

Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine

Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus.

Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.

Kooli sisekord (kodukord).

Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Praktilised tööd:

<p>5) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi ning selgitab nende olulisust;</p> <p>6) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;</p> <p>7) kirjeldab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;</p> <p>8) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.</p>	<p>1) KOV esindajaga kohtumine ja/või KOV külastus,</p> <p>2) Loovülesanne "Unistuste kool".</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;</p> <p>2) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.</p>	<p>Allikad ja autoriõigused.</p> <p>Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Arvamusloo või referaadi kirjutamine/koostamine kasutades usaldusväärseid allikaid ja korrektset viitamist.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse</p>	<p>Kultuur. Kultuurilised erinevused ja nende aktsepteerimine.</p>

<p>ja otsib vajaduse korral abi.</p> <p>2) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.</p>	<p>Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase klassis, koolis ja kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus.</p> <p>Pere ja suguvõsa, kogukond.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rollimängud, 2) kohtumised erinevate kultuurikandjatega enda kogukonnast ja kaugemalt.
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti; 2) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada; 3) käitub teadliku tarbijana; 4) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest; 5) koostab eelarve etteantud piirides; 6) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid. 	<p>Planeerimine ja tarbimine.</p> <p>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine.</p> <p>Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas.</p> <p>Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.</p> <p>Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.</p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>Kohaliku õpilasmaleva, omavalituse poolt pakutavate suvetööde jms tutvumine</p>

9. KLASS	
Õpitulemused	Õppesisu (sh praktiliste tööde loetelu)
<p>Õpilane:</p> <p>1) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;</p> <p>2) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.</p>	<p>1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.</p> <p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.</p> <p>Erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.</p> <p>Mõisted: <i>ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundusorganisatsioon, vabakond.</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) töö allikatega (meediast näidete otsimine erinevates sektorites tegutsevate inimeste ja organisatsioonide tegemiste kohta) ja postri koostamine, 2) Mini-ettekande koostamine kaaslastele - intervjuu lähedasega, et välja selgitada, millises sektoris intervjuueeritav on tegev.
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka</p>	<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.</p>

mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;

- 2) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 3) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 4) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 5) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 6) oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;
- 7) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 8) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 9) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;
- 10) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 11) toob näiteid kultuurilaenu ja -mõjutuste kohta eesti

Sotsiaalsete rühmade määratlemine.

Erinevate sotsiaalsete rühmade sidus kooseksisteerimine.

Mõisted: *ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja, ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõiguslikkus vs võrdväärsus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õigus, identiteet, mitmekultuurilisus, subkultuurid.*

Praktilised tööd:

- 1) lauamäng Teemantsaar,
- 2) töö rahvastikuandmetega,
- 3) töö põhiseadusega,
- 4) Ajurünnak paarides: kas EV kodanikuks on lihtne või raske saada?,
- 5) vaba kirjutamine - Kes on hea kodanik,
- 6) esitluse loomine: subkultuuridest ja nende tutvustamine klassile.

<p>kultuuris</p> <p>12) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;</p> <p>13) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p>	
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 3) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 4) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; 5) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; 6) oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja 	<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p> <p>Inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).</p> <p>Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.</p> <p>Mõisted: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandusdus, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) mõistekaart - inimõigused, 2) vaba kirjutamine, 3) töö põhiseadusega,

<p>võimalustele;</p> <p>7) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist;</p> <p>8) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt</p> <p>9) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>	<p>4) töö tekstide ja videotega.</p>
<p>Õpilane:</p> <p>1) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;</p> <p>2) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>3) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;</p> <p>4) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi;</p> <p>5) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>6) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse,</p>	<p>2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljuse kontekstis.</p> <p>Professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast. Informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.</p> <p>Mõisted: <i>avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus, valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), sünavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <p>1) uurimis ülesanne: Võrdle mõne Eesti erameediakanali ja Eesti Rahvusringhäälingu saatekavasid (TV; raadio),</p>

<p>järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid</p>	<p>2) töö meediaga - positiivsete ja negatiivsete näidete otsimine.</p>
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 4) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 5) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 6) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; 7) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. 	<p>3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.</p> <p>Demokraatia toimimine igapäevases elus. Demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.</p> <p>Demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.</p> <p>Mõisted: <i>osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valimised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimissüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; õigusriik, korruptsioon</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) uurimuslik õpe - tutvuda, millised vabaühendused tegutsevad kodukandis, 2) töö piltidega (erakondade logod), 3) ideekaart "Mis on korruptsioon",

	4) töö meedia ja videotega.
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; 2) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; 3) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; 4) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid; 6) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; 7) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 8) teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 	<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis).</p> <p>Demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla).</p> <p>Mõisted: <i>õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministeerium, riigiamet, põhiseadus, menetus, kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) võimude lahususe skeemi koostamine, 2) töö põhiseadusega, 3) töö teksti ja videotega,

<p>9) analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel</p>	<p>4) loovkirjutamine- õpilased kirjutavad arvamust, kus arutlevad milliseid ettepanekuid nemad oma kohalikule omavalitsusele esitaksid.</p>
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 2) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; 3) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 	<p>4. Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva taht maksma panna. Osalemise tahte tekitamine.</p> <p><i>Mõisted: kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) külalistund: mõne kohaliku noorteorganisatsiooni (noortevolikogu vms) esindaja külla kutsumine, 2) arutluse kirjutamine teemal: “Aktiivne kodanik muudab kodukohta/maailma”.

Õpilane:

- 1) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 2) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 3) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 4) järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
- 5) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 6) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
- 7) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 8) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.

5. Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark.

Turumajanduse olemus ja riigi roll selles.

Kuidas tekib ühiskonnas tulu? Kuidas toimib heaoluriik? Mille alusel riik tulu ümber jagab?

Tööturg. Noored ja täiskasvanud tööturul

Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine.

Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine .

Mõisted: *ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import, tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV, inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud*

Praktilised tööd:

- 1) rühmatöö: äriplaani koostamine,
- 2) arutluse kirjutamine teemal: “ Kui Sul oleks miljon eurot...”,
- 3) e-tund “Kuhu kulub riigi raha?”,

	<ol style="list-style-type: none"> 4) paaristöö: CV/ töölepingu koostamine väljamõeldud tegelase profiilist lähtuvalt, 5) tööintervjuu simulatsioon AI-tehnoloogiat kasutades, 6) memo koostamine sõpradele “Noore töötaja meelespea” teksti kasutades, 7) külalistunni korraldamine koostöös lapsevanemate/ vilistlastega teemal “Minu töö”, 8) videote vaatamine.
<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; 3) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; 4) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; 	<p>6. Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.</p> <p>Kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib?</p> <p>Mõisted: <i>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmased ettevõtted</i></p> <p>Praktilised tööd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kaardiülesanne "Maailm – kuhu ja miks tahan minna", 2) rühmatöö – „Eesti osalus rahvusvaheliste organisatsioonide töös“,

5) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.

3) töö piltidega: Tööleht rahv.organisatsioonide lippudega (EL, NATO, ÜRO),

4) töö tekstide ja töölehtedega.